

Clifford Geertz

Het spel van de overtuiging: Interview met Clifford Geertz

in: Skript. Historisch Tijdschrift (Amsterdam/NED: Universiteit van Amsterdam),
ISSN 0165-7518, new online version

online source:

<http://www.skript-ht.nl/files/archief/skriptbestandenbk/16/3/Bakker-en-van-Oordt-Interview-Geertz-16.3.pdf?529a230d12>.

Using this text is also subject to the general [HyperGeertz-Copyright](#)-regulations based on the Austrian copyright-law ("Urheberrechtsgesetz 1936", version 2018, par. 40h, par. 42), which - in short - allow a personal, nonprofit & educational (all must apply) use of material stored in data bases, including a restricted redistribution of such material, if this is also for nonprofit purposes and restricted to a specific scientific community (both must apply), and if full and accurate attribution to the author, original source and date of publication, web location(s) or originating list(s) is given ("fair-use-restriction"). Any other use transgressing this restriction is subject to a direct agreement between a subsequent user and the holder of the original copyright(s) as indicated by the source(s). HyperGeertz@WorldCatalogue cannot be held responsible for any neglect of these regulations and will impose such a responsibility on any unlawful user.

Each copy of any part of a transmission of a HyperGeertz-Text must therefore contain this same copyright notice as it appears on the screen or printed page of such transmission, including any specific copyright notice as indicated above by the original copyright holder and/ or the previous online source(s).

Het spel van de overtuiging

Interview met Clifford Geertz

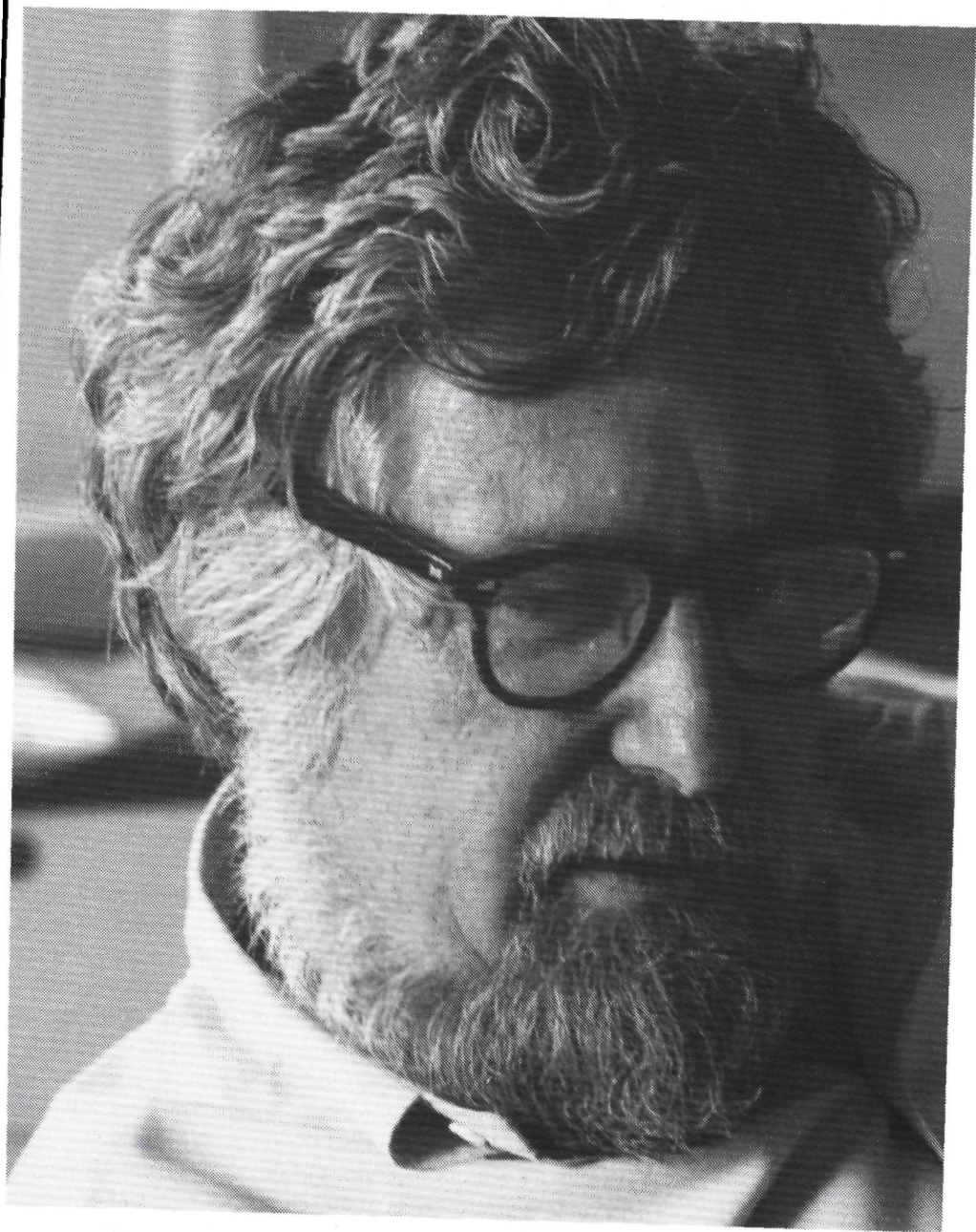
Hij studeerde eerst Engels en filosofie, maar omdat daar geen droog brood mee te verdienen viel, schakelde Clifford Geertz over naar de antropologie. Ongeveer vijftig jaar later heeft hij zich met de publikatie van uiteenlopende werken verzekerd van een plaats in de top van twintigste-eeuwse antropologen. Met zijn theorie *thick description* heeft Geertz een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de methodologie binnen de sociale wetenschappen. Ook veel historici zijn beïnvloed door zijn interpretatieve benaderingswijze. Een interview over Geertz' methode en zijn verhouding tot de geschiedenis.'

1. Geertz was in Nederland ter gelegenheid van het vierde Erasmus Ascer)slon Symposium 'The limits of pluralism • neo-absolutism and relativism' dat werd georganiseerd door de Stichting Praemium Erasmlanum en gehouden van 10 t/m 15 mei 1994.

In 1951 vertrok een groep onderzoekers van het Massachusetts Institute of Technology naar Indonesië om daar veldwerk te gaan verrichten. Onder hen bevonden zich sociologen, antropologen en economen. Het wetenschappelijk nog grotendeels onontgonnen Indonesië zou aan een diepgaand interdisciplinair onderzoek onderworpen worden. Met dit project begon voor Clifford Geertz, die eigenlijk schrijver had willen worden, een wetenschappelijke loopbaan als antropoloog.

Aanvankelijk was het bedoeling dat Geertz zich bezig zou houden met een onderzoek naar de godsdiensten op Java. Hierover schreef hij zijn eerste werk *The Religion of Java* (1960). Hij heeft zich echter niet beperkt tot dit terrein. Zijn bevindingen met betrekking tot de agrarische ontwikkelingen zijn in 1964 gepubliceerd onder de titel *Agricultural Involutions*. In 1980 verscheen *Negara: the theatre state in nineteenth century Bali*, waarin Geertz een reconstructie geeft van de Balinese staat voor de Nederlandse koloniale overheersing. Hij wijst erop hoe in deze geritualiseerde samenleving macht bevestigd werd in symbolen. Via de interpretatie van deze symbolen geeft hij inzicht in het politieke leven op Bali.

De inbreng van historische perspectieven in zijn werken heeft volgens Geertz deels te maken met de aard van de samenlevingen die men vanaf de jaren vijftig is gaan onderzoeken. Antropologen van voor de oorlog bestudeerden gebieden die geen schriftcultuur bezaten, zoals de eilanden in

de Pacific en de jungle van Afrika. De onderzoekers beschouwden dit als statische maatschappijen, hetgeen leidde tot a-historische analyses. Vanaf het moment dat complexe maatschappijen onderwerp van studie werden, konden antropologen niet meer om de geschiedenis heen. "Niemand kan naar landen als Indonesië en Marokko gaan zonder iets van hun geschiedenis te weten en toch denken dat hij dan iets zou kunnen begrijpen. Als je het probeert worden je beweringen ontzenuwd door mensen die de geschiedenis wel kennen." Geertz heeft zich tevens gemengd in het methodologisch debat door een belangrijke bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de interpretatieve benaderingswijze binnen de antropologie. Zijn methode is buitengewoon succesvol gebleken. Ook buiten zijn eigen vakgebied heeft zij vruchtbare navolging gevonden, met name bij cultuurhistorici. Het artikel *'Thick description: toward an interpretative theory of culture'* vormt het methodologisch raamwerk van zijn antropologisch onderzoek. Het werk van een antropoloog bestaat volgens hem uit het interpreteren van een cultuur. Hij definieert cultuur als een historisch overgedragen geheel van betekenissen, belichaamd in symbolen. Met deze omschrijving beroept Geertz zich op de socioloog Max Weber, die cultuur vergeleek met een web. Hij zag de mens als een dier, hangend in een web van betekenissen dat hij zelf heeft gesponnen.

2. C. Geertz, *The Interpretation of cultures* (New York 1973) 89.

Cultuur is openbaar, omdat betekenissen openbaar zijn, zo meent Geertz. Dit maakt het voor de antropoloog als buitenstaander mogelijk de sociale betekenisstructuren te onderzoeken en te bepalen wat hun belang is in een gegeven samenleving. De interpretatie moet evenwel *actor oriented* zijn. Hiermee bedoelt Geertz dat de antropoloog een cultuur van binnenuit moet proberen te begrijpen, aan de hand van de betekenissen die mensen geven aan hun handelen. Het werk van de antropoloog draait om het achterhalen van deze betekenissen en het samenhangend beschrijven en interpreteren ervan. Dit is wat Geertz *thick description* noemt. Het bestuderen van een cultuur kan worden vergeleken met het lezen en interpreteren van een tekst, waarbij de onderzoeker de rol van tolk vervult. Geertz beschouwt antropologie dan ook als een hermeneutische wetenschap, waarin de teksten in verband worden gebracht met de context waarin zij functioneren. Hierbij verwijst hij naar de hermeneutische opvattingen van onder andere Weber en de Duitse historicus Dilthey."

3. *Idem*, 452.

4. Wilhelm Dilthey (1833-1911) en Max Weber (1864-1920) achtten het mogelijk dat de historicus de motieven van de historische actor kon leren kennen, doorzkh in het verleden in te leven. Wanneer hij de bronnen in de juiste context plaatste zou de historicus in staat zfn de in het verteden handelende persoon te verstehen.

Met zijn hermeneutische, interpretatieve benadering keert Geertz zich tegen het structuralisme, een stroming die binnen de antropologie nauw verbonden is aan de Franse school van Lévi-Strauss. De culturele analyse van de structuralisten is

erop gericht het gedrag van mensen te vangen in universele regels en wetten. Zij houden zich vooral bezig met het construeren van modellen die niet tijdgebonden zijn. Geertz verzet zich tegen dit algemeen generaliseren zoals dat gebruikelijk is in de sociale wetenschappen. Hij noemt dit *generalising across cases*. Hij beperkt zichzelf tot wat hij *generalising within cases* noemt. Wij vroegen hem naar het verschil.

•• "Generalising across cases betekent dat je een aantal gevallen neemt die je vergelijkbaar veronderstelt. Vervolgens probeer je algemene uitspraken te doen aan de hand van hetgeen ze gemeenschappelijk hebben. Ik doe dat niet, ik beweeg me kwalitatief van het ene naar het andere geval en terwijl ik bezig ben tracht ik mijn analyses te verfijnen. *Generalising within* is een poging om de rijkdom van elk geval te bekijken en een verzameling ideeën te ontwikkelen die het geval helpen te verhelderen, waarna je overgaat naar het volgende geval. Het is niet een kwestie van het verzamelen van een reeks gebeurtenissen en vervolgens een abstracte generalisatie of een wetmatigheid construeren die voor alle gevallen opgaat. Dat is het verschil. Er is veel meer over te zeggen, maar dit is denk ik wat ik ermee bedoel."

• "U verzet zich tegen abstract theoretiseren..."

•• "De houd niet van sterk systematisch theoretiseren dat is losgemaakt van empirisch onderzoek. Ik ben geen tegenstander van theoretiseren, ik ben zelf een soort theoreticus. Ik bouw echter geen abstracte conceptuele en categorische systemen. Ik denk namelijk niet dat het model dat, wellicht in verdraaide vorm, overgenomen is van de natuurwetenschappen bruikbaar is in de sociale wetenschappen. Daarom ben ik ook tegen het structuralisme; ik houd niet van het bovenmatig rationalistische en abstracte gehalte ervan. Theorie moet voor mij een vocabulaire verschaffen om *thick description* mogelijk te maken, om symbolisch handelen te duiden. Het meeste van mijn theoretische werk gaat daarom gepaard met empirisch onderzoek."

• "U heeft in het artikel *'Deep play: notes on the Balinese cockfight'*¹ een interpretatieve analyse van hanengevechten op Bali gegeven om algemene uitspraken te kunnen doen over de Balinese samenleving. Een aanpak die kenmerkend is voor de *thick description*, waarbij kennis van op het eerste gezicht nietszeggende gebeurtenissen leidt tot brede analyses. U poogt het brandpunt van een cultuur te analyseren, ten einde uitspraken over een hele samenleving te kunnen doen. Hoe weet u dat u met het juiste punt te maken heeft?"

•• "Dat is niet precies wat ik gezegd heb. Wat ik gezegd heb

5. C. Geertz, 'Deep play: Notes on the Balinese Cockfight' in: *The Interpretation of Cultures*, 412-253.

is dat je heen en weer laveert tussen de beschrijving van bepaalde delen en het geheel. Dit is de beroemde hermeneutische cirkel van Dilthey. Het enige wat je kan zeggen is: 'dit is de manier waarop ik meen dat dit gedeelte past in het geheel, dit is de manier waarop hanegevechten werken in de Balinese maatschappij.' Als dat je niet zint, probeer je het op een andere manier. Het is hetzelfde als het analyseren van poëzie. Als je erachter probeert te komen waar een gedicht over gaat, zoek je uit waar een bepaalde zin over gaat, maar je probeert tegelijkertijd na te denken over het geheel. Door heen en weer te bewegen tussen deel en geheel krijg je een beeld van de betekenis van het gedicht. Iemand kan er dan iets over zeggen en daar kan een ander op reageren. Daar blijft het bij, ook bij het bestuderen van een cultuur. Er is geen eindstation waar je kan zeggen: 'ik weet het, en de rest heeft het bij het verkeerde eind.' Dat gebeurt nooit. Niet in de sociale wetenschappen, maar ik denk ook niet dat het in de natuurwetenschappen voorkomt. Sommige mensen menen uitsluitsel te kunnen geven, maar dat is dogmatisch."

Antropologie en geschiedenis

Aan het eind van de jaren zeventig vond een omslag plaats binnen de historische wereld. Sommige historici keerden zich tegen de traditionele politieke geschiedenis en de kwantitatieve sociaal-economische geschiedbeoefening, die probeert wetmatige patronen in het verleden te ontdekken. Zij gingen zich bezighouden met onderwerpen als dood, hekserij, jeugd en geloof, die afkomstig waren uit de mentaliteitsgeschiedenis. De interne vernieuwing had echter vooral te maken met de teleurstellende, want begrensde resultaten van de kwantitatieve analyse. Om methoden te vinden waarmee men langs directe weg uitspraken zou kunnen doen over cultuur, ging menig historicus te rade bij de antropologie. Met name de interpretatieve benadering van cultuur die Clifford Geertz voorstond, bood deze historici een welkome inspiratie.

De vorm van geschiedenis die zo ontstond wordt ook wel historische antropologie genoemd. Zij onderscheidt zich van andere vormen van sociale geschiedenis door haar microscopisch en overwegend kwalitatief karakter. De nadruk wordt gelegd op specifieke gevallen en de werkwijze concentreert zich op kleine gemeenschappen. Bekende voorbeelden van deze wijze van geschiedbeoefening zijn Le Roy Laduries *Montaillou* en het werk van Natalie Zemon Davis, Peter Burke en Robert Damton. *The great cat massacre* van Dam-

ton, die al jaren met Geertz samenwerkt, is een uitstekend voorbeeld van *thick description*. In dit werk probeert hij via de interpretatie van bepaalde gebeurtenissen weer te geven hoe mensen betekenis geven aan de hun omringende wereld.*

Geertz is op zijn beurt beïnvloed door het werk van historici. Vooral de cultuurhistorici Burckhardt en Huizinga hebben een stempel gedrukt op zijn werk. Ook de methode van de geschiedfilosoof Collingwood⁶ heeft Geertz geïnspireerd. Geertz houdt er niet van om een strikt onderscheid te maken tussen geschiedenis en antropologie. "Ik denk dat tegenwoordig veel historici naast hun historisch werk ook etnografisch werk doen en dat veel antropologen historisch onderzoek verrichten."

De afgelopen tien jaar heeft Geertz samen met Damton college gegeven over geschiedenis en antropologie op de universiteit van Princeton. Aan de hand van historische en antropologische teksten bestuderen ze een aantal onderwerpen. Samen met de studenten proberen ze vervolgens na te gaan welke verschillende benaderingen er zijn en hoe deze elkaar aanvullen, corrigeren en confronteren.

• "Is het geen probleem dat de bronnen van de historicus heel anders zijn dan die van de antropoloog?"

•• "Dat is een van de dingen waar Damton en ik over praten in het college. De bronnen zijn niet meer zo gescheiden. Ik gebruik veel historische bronnen in mijn werk. Voordat ik de eerste keer naar Indonesië ging, kwam ik naar Nederland om in Leiden en later in Amsterdam historische bronnen te bestuderen. Ik probeerde zo een achtergrond te krijgen van de Nederlandse periode. Het eerste werk dat ik deed, voordat ik überhaupt veldwerk had gedaan, was dus een poging om een samenhangend historisch beeld te krijgen. Mijn werk is altijd een dialectisch spel geweest tussen het bestuderen van archieven, in ieder geval van geschreven bronnen, en het doen van veldwerk. Beide hebben ze hun kracht en zwakte. De kracht van veldwerk is de directheid, de mogelijkheid om aanwezig te zijn terwijl het gebeurt en mensen te vragen wat ze echt denken. Het voordeel van archieven en geschreven bronnen is het langere tijdsbestek en de mogelijkheid om bronnen te vergelijken. Zelfs als antropologen, zoals ikzelf, twee en een half jaar in het veld blijven, is dat een zeer korte periode in vergelijking met de soms honderden jaren van de historicus."

• "U denkt niet dat bronnen van de historicus makkelijker zijn om te verifiëren?"

•• "Ik denk moeilijker. Je weet niet wat je ervan moet maken.

6. *Het eerste essay verhaalt over eert paar drukkerskrachten die de kat van hun bazin ombrengen.*

Aan de hand van deze gebeurtenis probeert Damton de leefwereld van drukkersknechten in de achttiende eeuw te recortsweren.

7. *R.G. Collingwood (1889-1943),*

Engels geschiedfilosoof. Hij meende dat de historicus zich kan inleven in het denken en handelen van hilarische actoren. Hij geloofde dat het verleden in zo'n inlevingsprocedure naar het heden kon worden gebracht; de zogenaamde 're-enactment of the past'.

Er bestaat een documentaristische benadering, die meent dat documenten overeenkomen met de werkelijkheid; dat je ze zo kan geloven. Maar ze moeten volgens mij ook geïnterpreteerd worden. Er bestaat geen echt verschil tussen het lezen van een document in de bibliotheek en het praten met een informant. De informant kan liegen en het document kan geweld aan gedaan zijn. Ik denk dus niet dat het bronnenonderzoek voor de historicus makkelijker is, of dat hij dichter bij de werkelijkheid staat dan de antropoloog, socioloog of econoom. Het was een stuk minder ingewikkeld toen men nog dacht dat antropologie het nemen van foto's was, dat er een realiteit was waar je heen ging en waar je keek en dat je de feiten mee naar huis nam om ze vervolgens op papier te zetten. Binnen de historische benadering is er volgens mij niet minder discussie over de waarheid dan binnen de antropologische. Eerder meer. Er bestaan enorme conflicten tussen historici over wat er gebeurde in de Engelse Revolutie, terwijl ze wel dezelfde documenten bestuderen. Maar als je Stone en Trevor-Roper leest, lees je iets verschillends.*

8. De Engels/Amerikaans historicus Lawrence Stone (1919), gaf een sociaal-economische verandering van de Civil War. Het cijfermateriaal leverde volgens de Engelse historicus Trevor-Roper (1914) geen bewijs voor zijn analyse.

- "Is de *actor oriented view* zoals u die voorstaat voor antropologen, ook mogelijk voor historici?"

- "Burckhardt had volgens mij een *actor oriented view*. De *actor oriented view* betekent niet dat je in iemands geest moet kruipen, maar dat je nadenkt over dingen vanuit het gezichtspunt van de persoon die je bestudeert. En er zijn tegenwoordig steeds meer historici die dit proberen, met name in wat doorgaans cultuurgeschiedenis wordt genoemd. Kijk bijvoorbeeld naar Natalie Davis' boek over Martin Guerre. En ook het beroemde werk van Damton over de kattenslachting is een poging door middel van het gebruik van geschreven bronnen de dingen te zien vanuit het gezichtspunt van de historische actor. Dus het antwoord is ja."

- "Is dat niet het echte *einfUhlen*?"

- "Ik heb een probleem met *einfUhlen*. Ik denk dat het veel meer interpretatief is dan psychologisch; veel meer een zaak van een tekst lezen dan te proberen te voelen hoe andere mensen voelen. Het gaat om het lezen van een tekst als het geschreven bronnen zijn en om het begrijpen van mensen als het veldwerk is. Het gaat niet om een soort mystieke identificatie met het object. Ik geloof niet dat dat echt mogelijk is."

- "Speelt intuïtie een rol in uw werk?"

- "Intuïtie... Ik weet niet goed wat daarmee bedoeld wordt. Ik denk niet dat er iets is als intuïtie in de zin van een be-

paald vermogen.

Als ik het veld in ga, praat ik met mensen en maak ik een hoop gebeurtenissen mee, kortom ik leef daar. Ik maak wel veldaantekeningen, maar het schrijven van een boek vindt buiten het veld plaats. Als ik dan van het veldweric terugkom en begin met schrijven, merk ik dat ik dingen weet waar ik me daarvoor niet van bewust was. De denk dat dat intuïtie is. Maar ik ben tegen het idee dat je iets kan bewijzen op grond van je intuïtie, door te zeggen: 'ik weet dat dit zo is, want ik heb het zo gevoeld'. Dat is geen bewijs en ik heb nooit zo'n argument gebruikt. Maar natuurlijk weet iedereen dingen die niet expliciet aanwezig zijn. Pas wanneer je een lopend verhaal probeert te maken van wat verschillende mensen je hebben verteld, realiseer je je dat je veel meer geleerd hebt dan je dacht."

Geertz heeft zich lange tijd afgevraagd waarom iemand een antropoloog eigenlijk gelooft. Niemand heeft immers toegang tot het gebruikte materiaal en toch bestaat er een hoge mate van overeenstemming over wat goed is en wat niet. In 1988 verscheen *Works and lives*, waarin Geertz een antwoord op zijn vraag probeert te vinden door te bestuderen welke middelen de antropoloog gebruikt om zijn lezers te overtuigen. In het boek probeert hij de antropologie te beschrijven als een literair métier. Hij onderzoekt hoe invloedrijke werken van Lévi-Strauss, Malinowski, Evans-Pritchard en Benedict tot stand zijn gekomen. Gekeken wordt naar stilistische en retorische middelen die de antropoloog als schrijver gebruikt.

- "In *Works and lives* benadrukt u het belang van de antropoloog als schrijver. Betekent dit dat u aan de feiten of het veldmerk minder waarde hecht?"

- "Ik denk niet dat het veldwerk of de feiten onafhankelijk van het verhaal bestaan. Je kent de feiten van bijvoorbeeld de Azande alleen uit de tekst van Evans-Pritchard' zoals hij ze presenteert. Je hebt geen onafhankelijke toegang tot het materiaal. Het is niet zo dat de feiten of de empirische dimensies er niet toe doen. Zij springen echter niet zomaar uit de absolute werkelijkheid op het papier zonder enige constructie door de auteur. Dus het enige dat je kan doen, is het verhaal beoordelen dat op basis van de feiten wordt geschreven. Dat wil niet zeggen dat je door de nadruk te leggen op het auteurschap de feitelijke dimensies verwaarloost."

9. E.E. Evans-Pritchard, *Witchcraft, oracles and magic among the Azande* (Oxford 1976).

- "Maar er zijn historici die het bestaan van feiten ontkennen. Zij menen althans dat het gebruik van feiten altijd subjectief is..."

•• "Het boek dat in het najaar uitkomt. *After the facts*, gaat over dit probleem. Zij ontkennen - ik ben geen postmodernist, maar hierover ben ik het met ze eens - dat er feiten bestaan onafhankelijk van het verhaal. Ze ontkennen dat je enige directe toegang kan hebben tot de feiten; dat je een onbemiddeld contact zou kunnen hebben met de werkelijkheid. De conclusies die ze hier vaak uit trekken gaan mij wel te ver. Ik sta er op zijn minst sceptisch tegenover. Maar het idee dat er dingen zijn die feiten heten, die niemand heeft verzameld of geconstrueerd, gaat niet eens op voor de natuurwetenschappen. Dat betekent niet dat er geconstrueerd wordt uit het niets of dat er geen realiteit zou bestaan; het betekent alleen dat waar bijvoorbeeld de emograaf naar verwijst niet onafhankelijk bestaat van zijn referentie eraan. Je kan niet ontsnappen aan de tekst en de droge feiten op zich bekijken, want die bestaan niet los van de tekst. Zij bestaan altijd in een of andere vorm. Feiten zijn gemaakt,/acl komt van het woord factum: maken."

• "Je kan de feiten dus niet toetsen?"

•• "Je kan ze niet beter nagaan dan iets anders. De manier waarop je dingen toetst in de antropologie is hetzelfde als in andere sociale wetenschappen. Je probeert het materiaal dat je hebt betekenis te geven door een analyse te maken en deze staande te houden. En het maakt niet uit waar het materiaal vandaan komt: uit veldwerk, archieven, statistieken of waar dan ook. Als je je afvraagt wiens analyse je moet geloven, kan je slechts lezen wat de mensen geschreven hebben en voor jezelf bepalen wie het meest overtuigende verhaal heeft. Wat je niet kan doen is naar iets gaan dat de historische realiteit heet en uitvinden wat het ware verhaal is. Er zijn geen antwoorden aan het einde van het boek. Zo werkt het niet."

• "Dan gaat het dus om de overtuiging?"

•• "Natuurlijk, alle schrijven is overtuiging, alle schrijven is retorisch. Er zijn alleen een paar halfzachte bevolkingsstatistieken aan de ene kant en een paar schrijvers aan de andere kant die over hun betekenis discussiëren. Dus de feiten zijn wel belangrijk, maar ze zijn slechts te begrijpen in de context van het vertoog. Niemand heeft het weikelijke en sluitende verhaal. Maar ik geloof wel wat ik schrijf. Anderen geloven het misschien niet, maar je probeert elkaar te overtuigen, dat is het hele spel."